

Poëzie, kunst als universeel instrument voor het rondmaken van (levens)cirkels

‘De mens leeft om te raken en om geraakt te worden’ Gilles Deleuze, filosoof

Dit stuk gaat over een recent gespeelde voorstelling. Tijdens de workshop over de Veder Methode werd door de zorgmedewerkers de vraag gesteld waarom we poëzie gebruiken tijdens de voorstellingen. Ik lichtte een stukje van de ontstaansgeschiedenis toe. Toen we in 2006 begonnen met ontwikkelen hadden we alle vier intuïtief poëzie als vertrekpunt genomen. We begonnen met het verzamelen van poëzieplaatjes en googelden op het woord *reminiscentie*; van ‘toen naar hier en nu’. Dat mondde uit in het gebruik van hedendaagse universele poëzie. We wilden namelijk ‘kinderachtigheid’ vermijden, het publiek raken en een stukje eigenwaarde meegeven. Ook was het gebruik van poëzie een moment om de cirkel van de laatste levensfase te sluiten, om het afscheid, rond te maken.

In het boek ‘Kunst in Contact’, waar momenteel aan gewerkt wordt, staat het volgende over het proces in het hersengebied wanneer kunst (poëzie) wordt ingezet tijdens Veder-voorstellingen

Onvermogen in contact met kwetsbare doelgroepen

Westra kwam als verpleegkundige (1980-2000) in aanraking met het onvermogen om contact te maken toen ze werkte met mensen die een hersenziekte hebben zoals een depressie, dementie, Niet Aangeboren Hersenletsel (NAH) en autisme. In die periode ontdekte ze dat contact maken haar veel energie kostte wanneer Chronos (de kloktijd) de boventoon voerde. Voor haar collega’s gold hetzelfde. Ze voelden zich onder die omstandigheden vaak machteloos. Apathie (gevoelloosheid) voortkomend uit hersenaandoeningen vormde een belangrijke belemmering om een contactstroom op gang te brengen mede door het degeneratieproces van innerlijke verbindingen.

Ze ontdekte dat contactuele verbindingen kunnen worden hersteld door een-op- een contact (de afgestemde wijze van kennismaken) en het gericht aanspreken van het langetermijngeheugen. Tijdens (huiskamer)voorstellingen gebruikte ze muziek, zang en poëzie met de bedoeling om mensen te ‘raken’. In tegenstelling tot Chronos (de kloktijd) ontstonden er nu momenten van Kairos. Kairos is een Grieks begrip voor ‘het juiste moment’, ‘een goede gelegenheid’. Tijd wordt dan als ‘tijdloos’ ervaren. We kunnen elkaar raken en ontroeren wanneer het hersenweefsel (de innerlijke verbindingen) als het ware doorlatend wordt gemaakt. In relaties waarin hersenziekten een rol spelen, geeft deze energie-uitwisseling verlichting in de zorgondersteuning en kunnen relaties als betekenisvol worden ervaren’.

Uit: ‘Kunst in Contact’, (over de ontwikkeling van de Veder Methode in een transitieproces binnen de langdurende zorgsector)

2 november 2025 verwacht

De Veder Methode in de praktijk, 4 maart 2024

Maak van iedere ontmoeting een avontuur

'Leer de techniek, laat los en wees echt' Anna Pavlova

Om half acht pik ik haar op. Vanaf haar huis rijden we richting Oirschot. We gaan drie huiskamervoorstellingen spelen. Tussendoor zal ik een workshop geven over de methode. We hebben tijd voor een bak koffie. Op de parkeerplaats doet ze me een paar rek-, strek- en ademhalingsoefeningen voor. Uit het boek 'De Cursus in Wonderen' heeft ze de tekst van de dag uitgeprint. Ze leest me die voor. Volgens haar zijn het de directe woorden van God zelf; liefde, licht en vergeving. Toeval of niet maar 'de boodschap' werkt als 'nieuwe wijn in oude zakken' op me in. We grappen dat onze beste tijd nog moet komen. Waar of niet waar, maar soms lijkt het alsof we elkaar uit een vorig leven kennen. We fantaseren dat we samen als artiesten een losbandig leven hebben geleid in Parijs. Onze relatie ging ten onder aan drank, gokken en overspel. Zij is berooid naar Nederland teruggegaan terwijl ik in een verschraald café mijn laatste dagen geteld heb. In dit leven maken 'we het goed'. Het mooie aan theater is, dat de kracht van de verbeelding alles mogelijk maakt. We rijden Oirschot binnen. Er is een lommerrijk plein met cafés. We willen een kaars opsteken in de basiliek. Er zijn geen lucifers en ik loop naar het dichtstbijzijnde café. Het blijkt dat Josephine in de auto op me zat te wachten. Met het eerste steken we het tweede kaarsje aan. Dit ritueel versterkt het geloof dat het een mooie dag gaat worden. We arriveren in een verbouwd klooster met een grote tuin. De ontvangst bij de receptie is vriendelijk. De lange gangen zijn schoon gedweild. Er valt licht door de blauw, rood en okergele glas-in-lood ramen. De lente wordt voelbaar. Bij de eerste voorstelling zoeken we naar ingangen voor contact met het publiek. Ze reageren afwachtend en één mevrouw vertoont weerstand. Terwijl Josephine op een kruk staat en in een groene Charleston jurk 'Non je ne regrette rien' galmt, druppel ik eau cologne 4711 op de polsen van de bewoners. De mevrouw met de weerstand wuift het flesje weg en ik loop snel naar de andere kant. Daar zit een vrijwilliger die 'het Spel' meespeelt. Aan het eind van de voorstelling declameert Josephine een gedicht over de zee. Er valt een diepe stilte bij de bewoners. Het gedicht gaat over eenzaamheid en over het contact van het komen en gaan van de golven; net zoals het leven zelf. De volgende overgang maak ik naar het gedicht van Rutger Kopland; 'Er is weleens zo'n avond dat in de tuin over het gras het mooiste licht strijkt dat er is, laat laag licht en dat ik denk dit was het dus en het komt nooit meer terug, maar wat geeft het'. Al associërend loop ik langs het publiek. Ik leun over de tafels en ik maak met iedereen afzonderlijk oogcontact. Zonder woorden ervaar ik de contactstroom met het publiek. 60% Van communicatie is non-verbaal, 31% de toon en slechts 9% de woorden. Er ontstaat wederkerigheid in contact en er wordt energie gegenereerd. Tijdens de workshop zal een medewerkster opmerken dat ze het wel 'zwaar' vindt, de gelaagdheid die wij aanraken; nostalgie, heimwee en gemis. Ik leg uit dat thema's die onuitgesproken deze levensfase kenmerken, zoals afscheid en vergane glorie, wel aangeraakt mogen worden. We eindigden 'up tempo'. Aan het eind van de voorstelling zongen we bijvoorbeeld 'Oh, wat ben je mooi'. Met het lied van Vera Lynn 'We'll meet again' rondden we de voorstellingen af. Vervolgens licht ik tijdens de workshop toe dat het maken van een- op- een contact in

evaluaties het hoogste scoort. Na de lunch is er meer energie in de groep. Zo is er een mondige non die ruim vijftig jaar in dit klooster gewoond heeft. Eerst heeft ze haar familie, zoals ze zelf zegt 'ons moeder', geholpen om zeven zonen op te voeden. Daarna trad ze in als non. Ze had een roeping. Zuster Bernadette spant de kroon met haar zeventig jaar lange kloosterleven. Ze kan haar hoofd niet meer oprichten en blijft naar de grond staren. Kees, een man van ruim zestig jaar, zingt en klapt mee. Na afloop blijkt dat hij ruim dertig jaar in een band heeft opgetreden. In de pauze loop ik naar een parkje en ik observeer twee zwarte vetgemeste kalkoenen. De rode lellen hangen over de snavels heen. De pauwen bewonder ik als kunstwerken. De rijke variatie aan kleurenpracht geeft blijk van een scheppingsdrift die ver boven het menselijk vermogen uitgaat. Er wordt een rolstoel met een in elkaar gedoken 'karrevracht' langsgereden. Het is een bewoner die verzonken zit in fase vier van de ziekte dementie. Ook dat is 'de mensheid' zo realiseer ik me. Tijdens de workshop kom ik in gesprek over het gebruik van poëzie. In een geest van verbroken en gedegeneerde verbindingen kan de associatie, gelaagdheid, het kunnen verdwalen in woorden, de ziel en het wezenlijke nog goed raken. Dat proces kan ik ook als kunstwerk ervaren, net zoals ik naar pauwen kan kijken.

Tijdens het avondprogramma is de sfeer verstild. We hebben geluk met een bewoner die 'keigoed' bezigt als standaardwaardering. Links ligt een mevrouw languit in een rolstoel. Ze probeert haar zachtleren zwarte laarsjes uit te trappen. Haar tanden zijn grotendeels afgebroken. Zodra ze haar mond opendoet, zie ik papresten. Ik probeer een-op-een contact te maken, maar ze duwt mijn arm weg. Dat had ik kunnen weten. Waarom deed ik het dan toch? Ik weet toch dat 60 % van de communicatie non-verbaal is. 'Zo graag willen, maar niet kunnen', mijn menselijk onvermogen niet accepteren, is daarbij mijn innerlijke antwoord. Deze mevrouw draagt een blauwe broek met een blauw met rood vest. Ook daar zitten vlekken op. Naast haar gaat een man zitten. Ze blijken vier en vijftig jaar te zijn getrouwd. Hij bezoekt haar tweemaal daags. Zijn ogen zijn door het brillenglas vergroot. Hij observeert zijn echtgenote, die geen sjoechem geeft. Tijdens het gedicht van Rutger Kopland 'Er is weleens zo'n avond' zie ik haar ogen zichtbaar oplichten. Bij het volgende versje 'Oh, wat ben je mooi' maken we oogcontact. Haar echtgenoot schiet vol, hij wordt zichtbaar geraakt. Voorafgaand aan dit moment zong Josephine allerlei liedjes in verschillende talen. Soms was het komisch, soms klopte de verhaallijn niet. Dramaturgisch viel er een en ander op deze voorstelling aan te merken. Associatief had ik niet altijd de juiste toon en de rode draad te pakken. Soms vertraagde een lied het tempo van de voorstelling, soms viel het juist in goede aarde. De bewoner met 'keigoed' als kreet vergoelijkte de missers die ik als spelleider soms maakte. En toch leken alle bewoners bij het laatste lied 'We'll meet again' geraakt. Via allerlei omwegen was voor mij toch het doel gehaald. Die conclusie trok ik tijdens het afscheid nemen van de bewoners. Een kunstwerk hoeft niet, zoals bij de pauw, altijd op dezelfde wijze aan te slaan. De veren van een pauw, de rode lellen van een kalkoen zijn concreet, geraaktheid in verbindingslagen is dat niet.

Sommige zorgmedewerksters dachten anders over het 'kunstwerk' van die avond. Er was onbegrip voor de keus van het zware gedicht van heimwee naar de zee. Of voor een associatief gedicht dat ging over de avond van iemands leven dat in een vloek en een zucht voorbij is; 'maar wat gaf het'. Bij de auto aangekomen, kon ik mijn telefoon niet vinden. Na

het doorzoeken van drie koffers moest ik weer 'keimoe' terug naar de afdeling. Thuisgekomen dacht ik aan de momenten van Kairos, zoals het contact met de morsende vrouw en haar echtgenoot. Het ware verhaal achter de zachte zwartleren laarsjes zal ik nooit horen. Haar oogopslag en de zoekende hand van haar partner zal ik niet snel vergeten. Ook zal ik denken aan de zorgmedewerksters en de feedback waar we vandaag weer van leerden. De talrijke voor mij 'heilige momenten' wanneer er contact is met de bewoners door middel van zang, poëzie, theater, ook of mede dankzij de dramaturgische missers. Soms stroomde de energie, maar soms ook niet. 'Niets hebben met poëzie' is voor mij persoonlijk als niet kunnen zien waar de betekenis vandaan komt van onnavolgbaarheid door degeneratie, afbraak van het leven. En ook om te kunnen zien hoe deze beschadigde lagen nog al dan niet aangeraakt worden door de kunst zoals poëzie. Een veelvoud aan kleuren, soms kunst, soms kitsch, 'het wonder van het leven zelf', daar ging een dag als vandaag over. In een volgend leven zal ik mijn collega weer graag willen vinden, los van of het waar of niet waar is; de wereld waarin de kracht van de verbeelding in Oirschot ons tot grote hoogtes en in Parijs tot de ondergang heeft geleid. En ja, de zorgmedewerkers hadden ook gelijk. Poëzie vraagt qua begrip en navolgbaarheid van hen iets anders dan van de mensen met dementie. Het gebied waar de mevrouw met de papresten uiteindelijk in mee kon gaan, konden zij als toeschouwers minder goed begrijpen. De helende werking van poëzie wordt soms geraakt in de laag van hart en ziel. De plek waar menselijke waardigheid als een lichtpunt wordt gevonden, boven 'de zwaarte' wordt uitgetild, mee verder vliegen kan.

Zorgmedewerkers uit Oirschot, dank jullie wel voor de warme ontvangst en de geboden feedback over het gebruik van poëzie en hantering van de rode draad tijdens een voorstelling. 'Kunst in Contact', 'Vermogen in Communicatie' dat soms in een moment-van wezenlijke ontmoeting wordt gerealiseerd. Soms lukt het; de ervaring van een avontuur dat tot de eeuwigheid reikt; soms ook niet. Publiek uit Oirschot, dank u wel en ook voor de persoon versterkende aanmoediging dat kunst soms keigoed, maar soms ook kei slecht valt.

'Telkens wanneer jij iemand ontmoet; bedenk dan dat het een heilige ontmoeting is. Zoals je hem ziet, zie jij jezelf. Zoals je hem behandelt, behandel jij jezelf. Zoals je over hem denkt, denk jij over jezelf. Vergeet dit nooit, want in hem zul jij jezelf vinden of verliezen'.

Uit: 'Cursus in Wonderen' blz. 145

Ach voorjaar begin, ga je gang nu maar

Goedemorgen meneer winter
In mijn ziel huist een splinter
Ze glanst, houdt zich verschanst
Achter een muur met koud vuur
In het pus van een dode mus
Zonder gewaad wordt ze gebaad
Ach meneer winter heeft u nog iets vers van de pers liggen?
Een metafoor van glanzende biggen
Heelhuids met kop en staart
Zijn ze vannacht bij volle maan gebaad
Nochtans zonder zonden
Of met open wonden
U heeft vast niet
Tijd voor dit ontluikend lied
De vraag gierde door mijn hoofd
Werd met huid en haar verdoofd
Een dagelijks gevoerde strijd
Op zoek naar de juiste tijd
Niks geen geneuzel over eeuwigheid
Schrijf toch mij
Huppel zij aan zij
Spartel in een groene wei
Van je blij en van zo vrij
Romantiek over sneeuwkllokjes
Sandalen met wit gehaakte sokjes
Gezeik en geziek over retoriek
Overtuigend schrijven en spreken
De lente verheugt zich nu al weken
Rijmelarij over nieuw leven

Opgeschreven

Zonder bloedende stampij

In mij, op mij, naast mij, over mij

Zij zei

Dit malse vers

Ontluikt uit een roze kers

En zich tegen een lantaarn aanvlijt

In het avondschijsel pas goed gedijt

Minder aan het leven lijdt

Zich gesteund weet door een ijzeren paal

Schijsel van licht, gevierd en sacraal

Mevrouw Lente maak nou een begin

Met frisse tegenzin

Niets willen begrijpen

Durf u te vergrijpen

Aan zeeën van tijd

Pak nu uw moment van eeuwigheid

Hartje winter

Verpulverd de splinter

Voorbij is dit seizoen

Lente is overnieuw gaan doen

De geur van de rode ribes

Als herinnering aan weer een levensles

Ach voorjaar begin, ga je gang nu maar

21 maart 2024 M.R. Westra

